

Atatürk, Tarih Öğretimi ve Müzeler

Bahri ATA*

1920'li yıllarda Atatürk'ün eğitime yönelik konuşmaları ve görüşleri, Mustafa Rahmi, Mehmet Emin Erişirgil gibi eğitimciler tarafından, Türk eğitim sisteminin hedeflerinin belirlenmesinde yol gösterici olarak ele alınmıştır. Maarif Vekili İsmail Safa Bey'in (Özler) döneminde bu görüşler, **Maarif Misakı** olarak ilan edildi. Bu görüşler, millî eğitimin çerçevesini çizdiği kadar, vatandaşlık aktarımı ve siyasal toplumsallaştırmanın en önemli aracı olarak okul tarih programlarını da etkiledi. O halde, Cumhuriyet dönemi tarih programlarının içeriğini, önerdikleri öğretim yöntemlerini anlayabilmek için Atatürk'ün konuya ilişkin görüşlerini ve yaptıklarını bilmek gerekir. Öncelikle, Atatürk'ün çağdaş tarih pedagojisini benimsemiş olduğu görülmektedir. Bu benimseyiş, tarih programlarının içeriğinin millî olmasını ve tarih ders kitaplarının millî bakış açısından yazılmasını öngördüğü kadar (çünkü çağdaş eğitim, millî eğitimidir.), Tarihi sunum yöntemlerinin de çeşitliliğini [belgeye dayalı tarih yazımı ve öğretimi, haritayla eğitim, ıraksak (divergent) sorulara dayalı soru-cevap yöntemi, tarih alan gezileri, drama etkinliği, müzelerin kullanılması gibi] gerekli kılmaktaydı. Bu çalışmada Atatürk, tarih derslerini gençlere nasıl sundu? sorusundan hareketle, Atatürk'ün pedagoji bilgisine, çocuklara ve gençlere tarih öğretiminin çağdaş yöntemlerine dikkat çekilecektir.

1. Tarih Programı ve Ders Kitabı Meselesi

Atatürk, tarih öğretimine ilişkin olarak tarih programlarının yeniden yapılması ve tarih ders kitapları meseleleriyle ancak 1928 yılından sonra gerçek anlamda ilgilenebilmişti. Ünlü eğitimci İhsan Sungu, 17.12. 1922 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi Maarif Vekâletine sunduğu bir raporda tarih kitaplarını eleştirirken şunları belirtmekteydi;

“...Mekteplerimizde okutulmakta üzere tercüme edilen bir tarih kitabı İslamiyette zekâtın onda bir olarak hesap edildiğini ve Asuriler hakkında tetkikatta bulunmak için en seri vasıtanın Louvre müzesini ziyaret etmekten ibaret bulunduğunu kaydeden kıraat kitaplarımıza bakılsa bu milletin ruhuna, bu milletin harsına tercüman olmaktan ziyade hepsinde bir tercüme kokusu, bize büsbütün yabancı bir muhitin havayı mânevîsi hissedilir...” (1923:21).

* Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arş. Gör.

Kazım Nami Duru'ya göre de ortaokul programına göre hazırlanan pek çok ders kitabı, İngilizce veya Almanca'dan çevri olup, Türkiye'nin hayat şartlarına uygun değildi. Üstelik, ilkokul ve ortaokul programlarından farklı olarak, lise programları, eski sultani programlarının devamı olup, Fransız programlarının işlene işlene Cumhuriyet'e kadar gelmiş şekliydi. Bu programlar, eğitim uzmanlarınca değil, konu alan uzmanlarınca yapılmıştır. Bu uzmanlarda kendi uzmanlık alanlarına daha fazla önem vermişti. Bu durumdan, tarih programları da nasibini aldı. 1924 yılında, eğitim dergilerinde yayımlanan makalelerde tarih programlarının Almanya'da olduğu gibi millî tarih etrafında "teksif" edilmesi (toplanması) ileri sürülmüştü. Örneğin, Ahmet Tevfik, *Muallimler Mecmuası*'nda yazdığı bir yazıda Almanya'da yayımlanan klasik tarih kitaplarında tarihi olayların millî tarih etrafında toplandığına işaret etmiştir. Fuat Köprülü'nün 1923 yılında ilkokullar 4. ve 5. sınıflar için yazdığı *Millî Tarih* adlı kitabı bu çerçeveye ele almak gerekir.

Atatürk'ün tarih programları ile ilk yakın ilgisi, 1924, 1925 tarihlerinde Trabzon'a yaptığı gezide kendisini göstermiştir. Trabzon lisesinde bir öğretmenler toplantısında tarih öğretmeni Rıfat Bey program saatlerinin azlığından şikayet etmesi üzerine bu konuda iki saat konuşmuş ve Türk tarih tezinin ilk esaslarını atmıştır(Egeli,1959:65). Atatürk'ün 1926 yürürlüğe konulan ilköğretim programında, tarihe ilişkin bölümlerin bazı kısımlarının altını çizerek, okuduğu anlaşılmaktadır. Atatürk'ün ilkokul tarih dersi amaçları arasında "*Büyük şahısların hayat ve hareketleri tasvir edilerek çocuklara imtisale şayan nûmuneler göstermek*" cümlesini özellikle işaretlediği dikkati çekmektedir(Tüfekçi, 1983:332).

1927 yılında tarih programlarında radikal bir değişiklik yapıldı. Bu değişimin amacı Türk tarihini mihr yaparak, öğretimde bulunmaktı(Hasan Âli Yücel, 1946:286). 1923-1930 arasında okullarda Ahmet Refik, Fuat Köprülü, İhsan 'erif, Ali Reşad gibi tarihçilerin kitapları okullarda okutuldu. Bu yazarlar, Cumhuriyet yönetiminin ruhuna uygun olarak II. Meşrutiyet döneminde de okutulan ders kitaplarını program değişikliklerine göre düzeltip, tekrar bastırdılar. 1928'dan sonra Atatürk tarih programlarının içeriği meselesi üzerine bizzat eğilmişti. Bu yıl Afetinan, Atatürk'e, okuduğu bir Fransızca coğrafya kitabının, Türklerin sarı ırka mensup olduğu, ikinci sınıf bir insan tipine girdiği iddiasını yazdığını söylemişti. Bunun üzerine Atatürk, bu konu üzerinde durmaya karar verdi(Karal, 1988:160). Atatürk, bir yandan tarih programları ve ders kitapları işi ile uğraşırken, bazı bilimsel tarih kitaplarının

özellikle Türkçe'ye çevrilmesini istemişti. Atatürk, ünlü tarihçi, bilimkurgu yazarı H. G. Wells'in *Cihan Tarihinin Ana Hatları* isimli eserinde dünya tarihinde Türklerin oynadığı role önem verdiği için, Türk aydınlarının okuması isteğiyle, acele çevrilmesini sağladı.

18 Mayıs 1930 tarihinde T.B.M. Meclisi'nde Bakanlık bütçesi görüşülürken, Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey (Gümüşhane Milletvekili), Talim ve Terbiye Heyeti'nin programları tanzim ettiğini, fakat programları, Darülfünun'dan oluşan bir heyet tarafından yapıldığını söylemektedir. Türk tarihî programının da Yusuf Akçura tarafından yapıldığını ve vekaletin onu uygulamaya çalıştığını belirtmektedir. Liselerdeki ve ortaokullardaki tarih öğretimi söz konusu olunca, *Türk Tarihinin Ana Hatları*'na göre yazılmış tarih kitapları akla gelmektedir. Bu kitap, bilindiği gibi, Türk Ocağı'na bağlı olarak kurulan Türk Tarihi Heyetine hazırlanmıştı. Bu heyetin içinde Afetinan, Mehmet Tevfik, Samih Rifat, Yusuf Akçura, Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudi, Şemseddin, Vasıf ve Yusuf Ziya Beyler bulunmaktaydı. 1931 yılında Milli Eğitim Bakanlığınca bu kitaptan 30.000 adet basılıp, okullara dağıtılmıştır. Yine aynı yılın yazında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin bünyesindeki bir ekip tarafından 4 ciltlik lise tarih ders kitapları hazırlandı. Hasan Âli Yücel'in de, 1930 yılındaki tarih programlarındaki bu değişikliğin Atatürk'ün emriyle olduğunu, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'ne yazdırılan 4 ciltlik tarih kitaplarına göre programın düzenlendiğini belirtmektedir (Hasan Âli Yücel, 1946: 287). Hasan Âli Yücel'in bu ifadesi, neden ortaokul ve lise tarih programlarında ilkokullarda olduğu gibi bir hedef, öğretim yöntemleri gibi pedagojik kısımların olmadığını da açıklamaktadır. 1932 yılında düzenlenen I. Türk Tarih Kongresinde, Konya Kız Ortaokulu Tarih-Coğrafya öğretmeni Ferit bey, bu kitapların öğretmenler için eksik, öğrenci için de fazla olduğunu ileri sürdü. Talim ve Terbiye Reisi olan İhsan Sungu, bu kitapların ilk devre öğrencisi için ayrıntılı ve öğrenci seviyesinden yüksek olmadığını savundu. Sungu'ya (1932:282-283) göre, bu öğrencilerin çoğu daha yüksek bir okula gitmeyecektir, çocukların Türk Tarihinin genel hatlarını öğrenmeden okuldan çıkması arzu edilen bir durum değildir. Sungu'nun üzerinde durduğu ikinci nokta da yeni harflerle basılmış tarih kitabı olmamasıdır. Üstelik, kitaba girmiş her ismin, tarihin ve rakamın çocuğa öğretilmesine gerek yoktur. Fakat, bunların kitaplarda olması, tarih araştırmalarında yarar sağlayacaktı. Nitekim, 1933'de ortaokullarda, lise için yazılan tarih ders kitaplarının zorlukla takip edeceğini ve bu kitapların ağır olduğu görüldüğü için

ortaokullar için yeni tarih kitapları yazdırılma çalışmaları başlamış, 1934 öğretim yılına yetiştirilmesi öngörülmüştü(Reşit Galip, 1946:119). Bu konuda Reşit Galip şöyle demektedir:

" Bir millî tezi müdafaa ettiği için, yeni tarih nokta-i nazarlarımıza ilmin yeni hakikatlerine istinat eden millî tarih nokta-i nazarımızı güttüğü için bu kitapların o mekteplerde okutulması mecburiyeti görülmüştür. " (Reşit Galip, 1946:119).

1943 Maarif ' urası sırasında tarih öğretimi seksiyonuna ortaokul ve liseler için 1930'larda yazdırılan bu tarih ders kitapları ele alınmış ve çocukların düzeyine uygun olmadığı vurgulanmıştı. Bu bağlamda, Gazi Pedagoji Muallimi Ziya Talat (Çağıl) çocuk psikolojisine ilişkin Piaget'nin görüşlerini dile getirmişti. Somut düşünme aşamasında olan çocuklara tarih öğretiminde müzelerin ve antik eşyaların kullanılmasının önemi bir kez daha gündeme getirildi (II. Maarif ' urası, 1943:233).

1930'lu ve 40'lı yıllarda özellikle yükseköğretimde bir ders kitabı yokluğu krizi yaşanmıştı. Gerçi bu bağlamda, Hasan Âli Yücel, başka ve ileri memleketlerde öğretmenlerin kendi notlarını bastırarak çözümlediğini ve üstelik zaten üniversitenin mevcut ve sabit bir takım bilgilere mahsus olmadığı ve yeni çalışmaların ve araştırmaların öğrenciye yansıtılması gerektiğini ileri sürmüştü (Hasan Âli Yücel, 1946: 293). O yıllarda tarih bölümündeki hocaların öğrencilerine bu tür notlar tutturduğu görülmektedir. Örneğin, o yıllarda okumuş rahmetli Dr. Hüseyin Dağtekin'in kütüphanesinde Mükrimin Halil Yınanç'ın ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın böyle notları ile karşılaştım. Bu tarihçiler, daha sonra ders notlarını kitap olarak bastırmıştır. İlginç bir şekilde ortaokullarda ve liselerde öğrencilere tarih dersine ilişkin not tutturma geleneği, geçmişte bir ihtiyaç olmasına rağmen, günümüze kadar tarih öğretmenleri tarafından devam ettirilmiştir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Atatürk, 1928 sonrası tarih programları ve ders kitapları sorunu üzerine özellikle eğilmişti. Mecburi eğitimin süresinin kısa olması, harf devriminden dolayı kaynak sınırlılığı, çocukların o gün için çok yüklü bir tarih programıyla ve tarih ders kitapları ile karşılaşmasına yol açmıştı.

Bugün, zorunlu eğitim süresinin 8 yıla çıkarılması ile bu problem kısmen aşıldı. Türkiye'de, zorunlu eğitimin Avrupa ülkelerinde olduğu gibi 12 yıla çıkarılması, hiç şüphesiz ki tarih programı konularının, çocukların psikolojik çağlarına göre dengeli bir şekilde dağıtılmasını daha da kolaylaştıracaktır.

2. Tarih Dersi Sunumunu Çeşitlendirme Çabaları

Cumhuriyetin ilk yıllarında tarih programlarında tarih öğretimine ilişkin direktifler bir yana, Atatürk'ün kendi yaptıklarıyla, tarih dersinin sunumunu çeşitlendirdiği görülmektedir.

2.1. Belgelere Dayalı Tarih Yazımı ve Öğretimi

Tarih araştırmasında belge; müzelerin ve tarihi mekanların sunmuş olduğu nesneler olduğu kadar, yazılı ve görsel olabilir. Bununla birlikte, Türkiye'de tarih deyince salt yazılı belgeler akla gelmektedir. Bunda ilk bakışta Osmanlı arşivinin henüz tasnif olmaması yattığı düşünülebilir. Gerçekte, nedeni daha metodolojiktir. Türkiye'de Meşrutiyet'le beraber Osmanlı okullarında bir *Seignobos Saltanatı* başladı. Darülfünun tarih hocaları, çoğunlukla Fransız tarih kitaplarını özellikle Langlois ve Seignobos'un kilerinin çevrilerini yaptılar. 100 yıl önce iki Fransız tarihçi C.V. Langlois ve C. Seignobos, *Tarih Tetkiklerine Giriş* adlı eserlerinde tarihçiliğin esas olarak dökümanter kanıta dayalı olduğunu ileri sürerek, “*vesikalar olmayınca, tarihte yoktur*” şeklinde bir yaklaşım içindeydiler. Gerçi bugün sosyal tarihçilik ve sözlü tarihçilik yaklaşımları ile tarihçiliğe yeni bir boyut getirilmek isteniyor fakat, Türkiye'de Seignobos tipi tarihçilik profesyonel tarihçiler tarafından en yaygın olan tarihçilik anlayışı olarak önemini korumaktadır. Öte yandan, Atatürk'ün her türlü belgeye karşı hassas davrandığı ortadadır. Atatürk, arkeoloji müzeleri kadar, etnografya müzesinin, İnkılap müzelerinin kurularak, Türk tarihi ve kültürüne ait her türlü nesnenin yok olmasının önüne geçmeye çalışmıştır.

7.4. 1924 yılında Atatürk, Yunus Nadi Bey ile yaptığı bir mülakatta bir tarihî eserin gerçeklere uygun olup olmadığını anlamak için dayandığı kaynaklara ve belgelere bakılmasını gerektiğini, fakat şimdiye kadar tarihçilerin talihsizliğinin belgeye dayanmaktan çok bir takım övgücülerin veya bencillerin sözlerine dayanması olduğu söylemiş ve kendisi Kurtuluş Savaşı'na ilişkin anılarını topladığı belgelere dayanarak yazacağını belirtmişti (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt. V, s.101). Nitekim, *Nutuk* adlı eserini yazdı. Bu mülakat, Atatürk'ün yazılı belgelere dayalı tarih anlayışını gösterme açısından önemlidir.

Atatürk, fotoğraflar ve film türü belgelere de önem vermiş, gelecek kuşakların tarih eğitiminde pek çok görsel belge bırakmaya çalışmıştır. Atatürk'ün Muallim Mektebi çıkışlı fotoğrafçısı Esat Nedim Bey, gençlerde görsel hafızayı geliştirecek

çok fazla Atatürk fotoğrafı çekmiştir. Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet ve Atatürk'le ilgili müzelerde bu tür görsel belgelerle karşılaşmak mümkündür. Tarih öğretmenleri, bu tür malzeme ile çalışabilecek tarzda donatılmalıdır.

2.2. Haritayla Tarih Eğitimi

Bu yazıya Atatürk'ü, tarih haritası başında görüntüleyen bir fotoğraf esin kaynağı olmuştur. Pek çok konu alanı uzmanı tarafından, bu fotoğraftaki haritanın varlığı değil, fakat içeriği; haklı olarak, Türk tarih tezi ve Türklerin göç yolları açısından incelenmişti. Bu fotoğrafa bir tarih eğitimcisi gözüyle bakıldığında ise; fotoğraf tek başına, Atatürk tarafından bir tarih dersi aracı olarak haritanın önemsenmesinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Atatürk gibi, Şemsî Efendi Mektebinde öğrenim görmüş olan general Galip Pasinler, Şemsî Efendi'nin derste harita ve küre kullandığını vurgulamıştı. Üstelik, Şemsî Efendi kullandığı öğretim yöntemlerine o kadar çok güvenmektedir ki ilkokul öğrencisini, ortaokul öğrencisi ile aynı sınavda yarıştılabilmekteydi. Bu konuda Galip Pasinler şöyle demektedir:

" Bir gün Şemsî Efendi, benimde içinde bulunduğum 5-6 öğrenciyi yanına aldı. Rüştîye Okulu'na götürdü. Orada bizi rüştiye öğrencileri ile imtihana soktular. Bize gazete okuttular. Rüştîyeliler bizim kadar okuyamadılar. Duvarda bir harita asılı idi. Onlar bu haritayı bizim kadar okuyamadılar. Velhasıl biz onlardan üstün çıktık. " (Mert, 1991:339).

Bu başarı dönemin *Rumeli* adlı Selanik gazetesinde haber konusu bile olmuştu. Atatürk'ün harita kullanma alışkanlığının tohumlarını, usul-u cedid yöntemini takip eden Şemsî Efendi'nin attığı söylenebilir. Atatürk'ün haritaya aşinalığı askeri okullarda da gelişmiştir. Atatürk'ün tarih öğretiminde bir araç olarak haritayı önemsemesi ve kullanması tavrı, günümüz Tarih öğretmenleri için oldukça öğreticidir.

2.3. Tarih Dersi ve Iraksak Sorular

Atatürk, yurt gezilerinde okullara uğramandan yapamazdı. Denetlemeyi en çok sevdiği derste Tarih dersi idi. Atatürk'ün öğrencilere sorduğu tarih soruları eğitimde değerlendirme açısından incelenmeye değerdir. Çünkü çocuklara sorulan bu soruların tümü analiz ve sentez düzeyindedir. Örneğin, 1930 yılında, Atatürk, Antalya lisesinde bir tarih dersini dinlemiş ve öğrencilere şöyle bir soru yöneltmiştir;

" 1789 Fransız devrimi ile 1919 Türk devrimi arasında ruh ve düşünüş benzerliği nedir?" . Bu soru uzun boylu tartışılmıştı. Bir öğrenci, 1919 devrimini yapanların yaşadığını ve bu soruyu ancak onların yanıtlayabileceğini söyledi. Bunun üzerine Atatürk, " Her iki devrimin ruh ve düşünüş benzerliği, açlık ve sefalet içinde yaşayan, bilinçli bir ulusun sefalet ve ihtişam içinde yaşayan şaşırılmış bir idareye boyun eğmemesi ve onu boğmasıdır." diyerek

cevaplamıştı. Bir sohbetinde:- "*Tarih, acaba benim mi yoksa II. Mehmed'in mi yaptığı işleri daha önemli bulacaktır?*" türünden bir soru sormuştu. Atatürk'ün tarihte hipotetik düşünme egzersizleri de yaptığı bilinmektedir. Bir konuşmasında, Alemdar Mustafa Paşa'nın Mustafa Reşit Paşa'nın kültüre sahip olduğu takdirde kendisinden önce cumhuriyeti ilan edebileceğini vurgulamıştı. Günümüzde batılı tarih eğitimcileri, ıraksak tarih sorularıyla gençlerin yaratıcılığının geliştirilebileceğini ileri sürmektedir. Eğitimsel amaçlı olarak da tarihte hipotetik soru sorulabileceğini vurgulamışlardır. Yukarıda da görüldüğü gibi, Atatürk'ün aynı tutum içinde olduğu görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk, soru sorma meselesine böyle yaklaşırken, Abbas Güçlü'nün (1996:33) de işaret ettiği gibi niçin okullarımızda "Atatürk'ün öğrenim gördüğü okullar hangileridir?" gibi sorularla öğrencileri bilgi hamallığına yöneltmekteyiz?

2.4. Tarih Alan Gezileri

Atatürk'ün tarihçiliği, tarih sevgisi, Türk tarih tezi üzerine makale ve araştırma türünden oldukça çalışma yapılmıştır(bknz. Afetinan, Akurgal, Baykal, Günaltay, Karal, Kocatürk'ün çalışmalarına). O yüzden burada pek o konu üzerinde durulmayacaktır. Kaldı ki, bu çalışmalar, Atatürk'ün hayatında yaptıklarıyla tarih öğretiminin yöntemleri konusunda en güzel örnekleri verdiği konusuna pek dikkat çekmemiştir.

Öte yandan pek çok anı türünde kaynak, Atatürk'ün, açık havada askeri savaşların olduğu yerleri gezme konusundaki duyarlılığı konusunda bilgiler sağlamaktadır. Özellikle, Şakir Zümre'nin anıları ve Münir Hayri Egeli'nin anıları bu konuda bizi oldukça bilgilendirmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk 16 ay süre ile ateşemiliter olarak Sofya'da görev yapmıştı. Yakın arkadaşlarından Şakir Zümre 1913'de Atatürk'ün eşliğinde Plevne Meydan Muharebesi'nin geçtiği yerde gerçekleşmiş bir tarih alan gezisinden söz etmektedir.

Şakir Zümre'nin konuya ilişkin anısı şöyledir;

" Temmuz ayındaydık, zannederim. Sofya rüştiyesinde tahsil gören bir grup talebe Plevne Meydan Muharebesi'nin cereyan ettiği sahayı ziyarete gidecekti. Bu saha mükemmel bir müze haline sokulmuştu. Mustafa Kemal, bu ziyaret haberini duyunca derhal harekete geçti. Sobranya'nın Türk ve Bulgar mebuslarını tahrik ederek Plevne Meydan Muharebesi'nin yapıldığı yere götürmeye muvaffak oldu.

Kanlıçukur muharebesi; kahraman Osman Paşa'nın Rusların Plevne'de birbiri ardı sıra devam eden şiddetli taarruzlarını püskürtmek için yaptığı muharebenin adıdır. Rus kuvvetleri bu muharebede 16 bin ölü bırakmışlardı. Talebelerle gelen Türk ve Bulgar ileri gelenleri burada durdular. Bir talebe anavatanın kaybolan bu köşesine karşı içinde sönmeyen ayrılık hissinden ve aşkından bahsetti. Orada bulunan Türkler çok müteessir olmuştu.

O zaman Kolağası Mustafa Kemal derhal ortaya çıktı ve ateşli bir hitabeye başladığı görüldü. Bu hitabesinde, Mustafa Kemal, Osman Paşa'nın kahramanlığından övgüyle söz etmiş, bu kahramanlık timsalinin ilelebet payidar olacağını söylemiş ve sonra talebelere dönerek;

“ - Üzülmeyin, böyle kahramanlar Türk milletinin içinde her zaman yetişecek ve böyle kahramanları her zaman Türk milletine takdim edeceklerdir. Yakın zamanlar sizlere bunu gösterecektir.” (Polat, 1949:4).

Bir müddet sonra I. Dünya Savaşı başlamış ve Mustafa Kemal Sofya ateşe militerliğinden ayrılarak, isteği üzerine Çanakkale'ye gönderilmişti. Anafartalarda Çimentepe zaferinin kazanılmasından sonra Atatürk, Şakir Zümre ile karşılaşmış ve ona;

“- Şakir, bu kahraman millet her zaman bir Plevne kahramanlığı göstermeye hazırdır.” demişti (Polat, 1949:4).

Münir Hayri, eğer misafirler arasında askerler varsa, Atatürk'ün onları çevrede cereyan etmiş askeri olayları incelemek ve izah etmekten zevk aldığını yazmaktadır(Egeli,1959:31). Atatürk, Afgan Harbiye Nazırı Sultan Mahmut Han'ı Timurlenk'le Yıldırım Bayezıt arasındaki meşhur Ankara Meydan Muharebesi'nin geçtiği sahaya götürmüştür. Fakat, Atatürk'ün bu alanda nazıra ne tür bir bilgi verdiği bilinmemektedir.

2.5. Müzeler

Atatürk, yurt gezileri esnasında özellikle müzeleri ve eski sanat ve uygarlık eserlerini gözden geçirmiştir. Atatürk'ün müzelere yaklaşımı, daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kültür politikasında müzelerin yerini belirlemiştir.

1913 yılında Atatürk Sofya'da ateşemiliter iken Bulgarların ulusal bayramlarının kutlama gününde düzenledikleri bir kostümlü baloya davet edilmişti.

Bu baloya gitmek için askeri müze komutanına bir mektup yazarak komutandan çok gösterişli bir yeniçeri kıyafeti istemiştir. Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın izniyle müzeden bir yeniçeri elbisesi sonradan iade edilmek üzere kendisine verildi. Atatürk, Kazım Özalp Paşa'ya yazdığı mektupta; *"Baloda hemen herkesin kıyafeti ile ilgilendiğini, kendisine sorular sorduklarını, yeniçeri tarihinden ve Türk zaferlerinden geniş bilgiler vermek fırsatını bulduğunu"* (Özalp, 1992:8-9) belirtmişti.

Atatürk, Doğu cephesinde görevli olduğu sırada, 21 Kasım 1916'ya kadar Bitlis'te kalmış, hatıra defterine göre, Bitlis'teki eski eserler ve türbeleri gezdiğini not düşmüştü(Önder, 1975:81).

Atatürk, 1 Mart 1923'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin dördüncü toplanma yılını açarken yaptığı konuşmada eğitime özellikle geniş bir yer ayırmıştır. Burada ;

*"Ameli ve şamil bir maarif için hududu vatanın merakizi mühimmesinde asri kütüphaneler, nebatat ve hayvanat bahçeleri, konservatuvarlar, darülmesailer, **müzeler** ve sanayi nefise meşherleri tesisi lazım olduğunu...."* (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1945: 288) özellikle vurgulamıştı.

9 Mart 1930'da Atatürk, Antalya müzesini gezdi. Aspendos'a giderek incelemelerde bulundu. Müze müdürüne "- Bu tiyatroyu restore ediniz ama, kapısına kilit vurmayınız. Burada temsiller veriniz, güreşler düzenleyiniz" (Önder, 1975:54) dedi. Günümüzde, Aspendos Tiyatrosunda yapılan uluslar arası bale ve opera etkinlikleri Atatürk'ün sözlerinden yola çıkılarak yapılmaktadır. ' u günlerde, Efes Antik kentindeki Celsus kütüphanesi'ni yeniden işlevsel hale getirmek ve hizmete sokmak için gösterilen çabalar da bunlara eklenebilir. Gerçekte, çağdaş müzecilik anlayışı da bu tür girişimleri öngörmektedir.

20 Kasım 1930'da Sivas'ta Atatürk, lisedeki Sivas kongresinin yapıldığı salonu gezerken, masalardan birinin yanlış konduğuna dikkat çekmişti. Masanın, kongre esnasındaki doğru yerini göstermişti(Önder, 1975:325). Bu olay, Atatürk'ün sergilemenin aslına uygun olmasında gösterdiği özen ve dikkate işaret etmektedir.

25 Aralık 1930'da Atatürk Edirne'deki eski eserleri gezdi. Özellikle Selimiye Camii'ne Balkan Savaşı sırasında isabet eden top mermilerinin izleri ve yıkıntıları üzerine;

" Bunları, onarmayınız, olduğu gibi kalsın. İnsanlığa mal olmuş bir sanat şaheserine karşı, düşmanın insafsızca saygısızca davranışı, bütün dünyaya örnek ve ibret olsun" (Önder, 1975:132) demiştir.

3 Şubat 1931 günü İzmir Müzesi'ni gezen Atatürk, müze defterine,

" İzmir Asar-ı Atika Müzesi'ni gezdim. Büyük himmet ve dikkatle istifadeli bir hale getirilmiş, memnun oldum." (Önder, 1975:196) tarzında düşüncelerini ifade etmiştir.

20. 2. 1931 tarihli Konya'dan İsmet İnönü'ye çektiğı telgraf, müzelere nasıl yaklaştığını da göstermektedir. Atatürk, burada eski eserlerin bilimsel korunmasında, tasnif edilmelerinde, kazı işlerinde yararlanılmak üzere arkeoloji uzmanlarına gerekliliğı vurgulamıştı. Milli Eğitim Bakanlığına, yurt dışına bu konuda öğrenci gönderilmesini tavsiye etti. Bunun yanısıra, yüzyıllarca sürmüş ihmallerden dolayı harap olmuş Karatay Medresesi, Alaeddin Camii, Sahip-Ata Camii ve Türbesi, Sırçalı Mescit ve İnce Minare'nin hemen onarılmasını istemişti.

5 Şubat 1934'de Kayseri'de Hunat Hatun Medresesi'ndeki müzeyi ziyaret etti ve birkaç tarihî camiyi gezdi(Önder, 1975:227). Atatürk, 21 Mayıs 1938 günü, Viranşehir(Pompeipolis) harabelerini gezdi(Önder, 1975:282).

Görülüyor ki, bir devlet kurucusu ve lider olarak Atatürk, yurt gezilerinde müzelere ve tarihî mekanlara özellikle önem vermesiyle, Türkiye'de kültür politikasının anahatlarını çizmiştir.

SONUÇ

Atatürk, tarih öğretiminde belgelerin, haritaların, ıraksak soruların, müzelerin ve alan gezilerinin kullanılmasının önemini bizzat görmüş ve uygulamış bir ülke ve devlet kurucusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Atatürk, yaptıkları ile çağdaş tarih pedagojisi ile çağdaş müzecilik anlayışını entegre etmeye çalıştı. Üstelik, halkın sanat ve tarih bilinci açısından eğitimi söz olunca, tarih öğretimini ve müzeciliğı iki ayrı alan gibi düşünmemiş, disiplinler arası bir çerçeve içinde birlikte işe koşulması gerektiğini kendi hayatından örneklerle göstermiştir.

Atatürk'ün, o günlerde yaptığı işler, günümüz Tarih öğretmenlerine tarih dersinin sunumunu çeşitlendirme ve müzeleri işlevsel olarak kullanma konusunda ipuçları vermektedir.

KAYNAKLAR

- Afetinan, A. (1939). "Atatürk ve Tarih Tezi". **Belleten** Cilt III, Ankara: TTK Yay.
- (1988) " Atatürk ve Tarih" **Atatürkçülük** II. Kitap. İstanbul: M. E. B. Basımevi, sf. 151-156.
- Akurgal, Ekrem (1971) " Tarih İlmi ve Atatürk" **Belleten**, sayı:140.
- Baykal, Bekir Sıtkı (1971) " Atatürk ve Tarih" **Belleten**, sayı:140.
- Egeli, Münir Hayri,(1959), **Atatürk'den Bilinmeye Hatıralar**, İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık.
- Güçlü, Abbas (1996) **%100 Başarı İçin Güçlü Eğitim**. İstanbul: Kelebek Yay.
- Günaltay, ' emseddin.(1939). "Atatürk'ün Tarihçiliği ve Fahri Profesörlüğü Hakkında Bir Hatıra". **Belleten** cilt III, Ankara: TTK Yay.
- İzgi, Özkan (1987) "Atatürk'ün Tarih İlmi Hakkında Düşünceleri" **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi**. Cilt IV.
- Karal, E. Ziya (1988) "Atatürk'ün Türk Tarih Tezi" **Atatürkçülük** II. Kitap. İstanbul: M. E. B. Basımevi, sf. 157-164.
- Kocatürk, Utkan(1987). "Atatürk'ün Tarih Tezi". **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi**. Cilt III.
- Mert, Özcan (1991) " Atatürk'ün İlk Öğretmeni ' emsi Efendi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, cilt III, Mart, sayı:20.
- Önder, Mehmet (1975) **Atatürk'ün Yurt Gezileri**. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Özalp, Kazım ve Teoman Özalp (1992) **Atatürk'ten Anılar**. Ankara: T. C. İş Bankası Kültür Yay.
- Polat, Hüsameddin (1949) "Atatürk, inkılâplarını Sofyada ataşemiliterken tasarlamış bulunuyordu.(' akir Zümre'ye ait anılar)" **Cumhuriyet Gazetesi**, 10 Kasım, Sayı: 9069, sf. 2.

Reşit Galip(1946) " Türkiye Büyük Millet Meclisinde Bakanlık Bütçesi Görüşülürken"
**" Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve M. Eğ. Bakanlarının Milli Eğitimle
 İlgili Söylev ve Demeçleri.** Ankara: Milli Eğitim Basımevi, sf.117-127.

Sungu, İhsan (1922) “ İlk ve Orta Öğretim Program Geliştirmesi İlişkin 17. 12. 1922
 Tarihli Rapor” **Eğitim Hareketleri** , 1969, cilt 15, sayı:168-169, ss.8-13.

Tüfekçi, Gürbüz (1983) **Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar.** İstanbul: İş Bankası Yay.

Türkiye İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları (1945) **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri -
 I (1919-1938).** İstanbul: Maarif Matbaası.

Ünal, Tahsin (1973). "Cumhuriyetin 50. Yılında Tarih Anlayışımız” **Türk Kültürü
 Araştırmaları Enstitüsü,** Ankara.

Yücel, Hasan Âli(1946) " Türkiye Büyük Millet Meclisinde, Vakıf Cetveli, kitap ve
 Programlar Hakkında " **Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve M. Eğ.
 Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri.** Ankara: Milli Eğitim
 Basımevi, sf. 281-288.